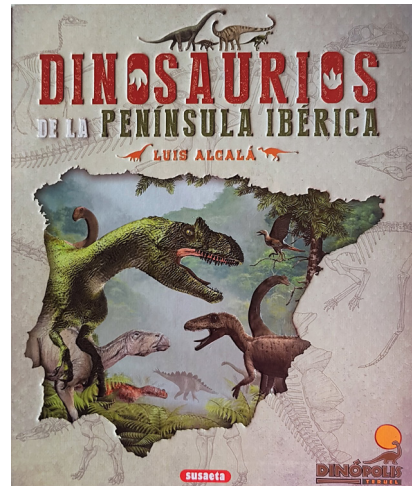

Dinosaurios de la península Ibérica. Luis Alcalá. 2021.

Trenta anys després de l'estrena del film *Park Juràssic* a les pantalles espanyoles, es pot constatar com aquell esdeveniment ha tingut un efecte invers al del meteorit que va marcar el final del Cretaci Inferior i va extingir els dinosaures no voladors sobre la Terra. L'obra del tàndem Crichton/Spielberg semblà d'espantar els ulls atònits d'una generació de xiquets que van poder gaudir d'un terrorífic T-rex viu, per més que no passava de ser una il·lusió projectada sobre una pantalla. Aquesta nissaga de ficció cinematogràfica no solament ha significat l'aparició als *mass media* de la dinosauremanía -a més d'un profitós *merchandising* al seus voltants que encara dura-. També ha generat un conjunt de vocacions adultes per la paleontologia de dinosaures. Amb el nou segle, a les principals universitats espanyoles van sorgir o reviscolar aquestos departaments i s'han activat línies d'investigació fins fa ben poc inèdites o raquítiques a Espanya. Aquesta obra que ressenyem pertany a l'àmbit de la divulgació científica i cal veure-la com un fruit tardà, madur, resultat d'un procés que començà el segle XIX primer a Portugal i després a Castelló i Terol amb els primers descobriments de fòssils de dinosaures, a més d'una acceleració final al començament del s. XXI. Amb el corpus de coneixements compilats s'ha assolit una paleontologia de dinosaures ibèrics d'un nivell inimaginable fa pocs anys.

Aquest és un llibre coral amb nombroses aportacions gràfiques de gran categoria i de diverses procedències, amb il·lustracions de dinosaures a cura de Daniel Ayala i Francesc Gascó (popular paleontòleg creador del canal de Youtube *Pakozoico*), redactat i coordinat per Luis Alcalá, doctor en Paleontologia i Director Gerent de la Fundació Conjunt Paleontològic de Teruel-Dinópolis, en definitiva primer autor de l'obra. És un plaer acariciar les portades d'aquesta edició de tapes dures amb relleu de 25 x 29 mm i 270 pàgines, obrir el llibre per qualsevol punt i deixar-se dur pel goig dels sentits, en especial la vista, i veure desfilars mosaics de magnífiques iconografies de dinosaures, fotos, diagrames, etc. Aquesta vocació de llibre visual o "llibre-espectacle", que ens agrada molt, en cap moment descuida els continguts científics, ans al contrari es tracta d'un treball d'alta divulgació i posat al dia. Els continguts s'estructuren al voltant de 6 pilars, amb títols que, ja en la seua redacció, revelen la vocació divulgadora de l'obra. Després d'un capítol

Dinosaurios de la península Ibérica. Luis Alcalá Martínez. 2020. 272 pp. Editorial Susaeta. Llengua: castellà. Preu: 19 €. ISBN 978-84-6777-201-2

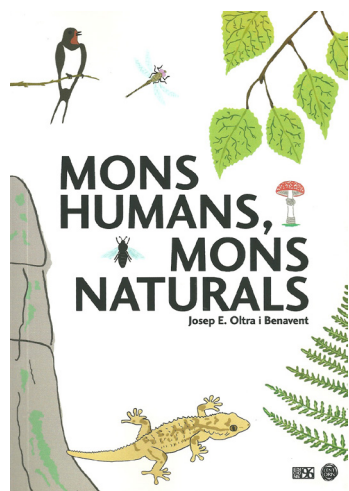
introduitori sobre els dinosaures ibèrics, s'aborda en el segon capítol, el més llarg, "Los Gigantes Ibéricos", sobre els sauròpodes. El tercer capítol, "Con Pinchos y Placas", s'ocupa dels tireòfors; el quart, "Pacíficos Pastadores", tracta dels dinosaures ornitòpodes; el quint, "Feroces Depredadores", sobre els populars teròpodes, i finalment hi ha un sisè capítol sobre evolució, "Els ancestres dels actuals dinosaures ibèrics".

Amb aquesta obra que, serà tòpic dir-ho, no hauria de faltar en la biblioteca de qualsevol investigador o simple aficionat al tema, la dinosaurelogia ibèrica ha assolit perspectiva d'edat adulta i per tant de normalitat, a més d'un lloc de merescut prestigi en l'àmbit de les institucions capdavanteres internacionals en aquest tipus d'estudis.

R. Roselló Gimeno. *Ateneu de Natura*.

Mons humans, mons naturals. Josep E. Oltra i Benavent. 2021.

Parem esment a aquest llibre aparegut recentment, a mig camí entre l'assaig i els textos etnogràfics i de ciències naturals, que ens ofereix un dels autors que ve escorcollant amb més encert el saber popular valencià. Parlem del botànic i etnobiòleg Josep Enric Oltra i Benavent (Quatretonda, 1972), de qui els afeccionats al coneixement de les terres valencianes potser han seguit el seu bon quefer com a escriptor i comunicador des que al 1998 va publicar el seu primer llibre *Fer herbes a Quatretonda*, seguit d'obres tan representatives com *El*

Mons humans, mons naturals. Josep E. Oltra i Benavent. 2021. 146 pp. Col·lecció L'Entorn. Edicions 96. La Pobla Llarga (València). Llengua: Català. Preu: 15,00 €. ISBN 978-84-17213-79-4. Informació a: https://www.edicions9.com/es/libro/mons-humans-mons-naturals_118677/

nom dels éssers naturals, on es publicava en 2015 el text guanyador del X Premi d'Investigació de la Vall d'Albaida. El salt de l'obra de l'autor quatretondí des dels llibres de caire científic i tècnic als d'assaig sobre l'entorn i la necessitat de conservar les relacions tradicionals entre l'home i la natura, era un pas gairebé obligat, que ja va tindre un bon antecedent amb el seu text de 2018 *Una mirada a la serra. Reflexions sobre un entorn natural*, editat per l'ajuntament de Quatretonda. Ara, tres anys més tard, aquella llavor primerenca ha donat lloc a una nova obra, amb un format peculiar i una riquesa excepcional en l'ús de la llengua catalana, inusual entre els autors valencians sobre temes naturalístics: *Mons humans, mons naturals*.

L'obra és bàsicament un recull de 40 temes curts –de 2 a 4 pàgines per capítol–, on l'autor analitza elements concrets del contacte amb la natura, partint tant de nombroses experiències pròpies com de la lectura d'un ample recull de texts, que van des de la literatura clàssica als llibres especialitzats en el medi natural, passant sobretot per nombrosos autors de parla catalana; deixant a banda els no estrictament mencionats, però sense dubte llegits, Oltra cita frases i opinions de més de 60 autors, incloent-ne novel·listes, poetes, filòsofs, filòlegs, folkloristes, científics, periodistes... Aquest ample ventall de fonts d'informació, barrejat amb l'experiència pròpia d'haver viscut i treballat tant al País Valencià com a les Illes i al Principat, ha proveït l'autor

d'un riquíssim recurs lingüístic, que dona al llibre un caire culte, però a la vegada sempre adreçat al territori.

Cal avisar que per a molts lectors convindrà tindre a l'abast un o més diccionaris, per tal d'esbrinar el significat de dotzenes de paraules, provinents de tots els racons de la geografia catalanoparlant, o de la mateixa diversitat històrica de la nostra llengua. La consulta del significat de molts d'aquests mots potser desanime alguns dels qui s'acosten a les pàgines del llibre, però sens dubte atraurà els qui volen enriquir el seu cabal literari, i de fet trobaran que moltes d'aquestes paraules defineixen situacions, esdeveniments, objectes o característiques concretes, molt millor del que ho fan aquelles que usem a la nostra parla quotidiana, de riquesa notablement més limitada. Si hem de buscar un antecedent proper a la nostra literatura naturalística per a l'obra de Josep Oltra, sens dubte seria el gran mestre etnobotànic i divulgador Joan Pellicer, qui, a més d'usar un amplíssim reguitzell de mots extrets de la literatura i amb usos ja perduts a casa nostra, afegia sovint als seus relats i reflexions paraules i expressions populars locals, rarament recollides als diccionaris.

Lluny de la majoria d'escriptors sobre temes de natura, Josep Enric Oltra va renunciar a les facilitats aparents de la vida urbana per tornar a l'àmbit rural de la seua Quatretonda natal, des d'on manté contacte diari des de fa molts anys amb la muntanya, i sobretot amb la gent major que sempre ha viscut arrelada al camp. Parlem de llauradors, pastors, herboristes, i altres persones que han mantingut un amplíssim patrimoni immaterial, un manat de coneixements heretats dels seus avantpassats al llarg de nombroses generacions, o apresos amb l'experiència pròpia. De la reunió d'aquest contacte amb els hereus del saber tradicional, de l'amplia literatura consultada, i de les seues vivències pròpies, surten els temes d'aquests 40 capítols, que ens submergeixen en la mentalitat de l'ambient rural, amb l'avantatge de disposar a la vegada del coneixement científic per a explicar l'origen dels mites, els refranys i les dites populars, el temor als elements de la natura, els usos de les plantes, etc. Els títols de cada tema tractat són ben suggeridors, com ara “Mamacabres i serps alletades”, “Llamps espaordidors”, “El lli maleït”, “Capsots i botxins”, “Moscardes i generacions espontànies”, “Cigales faeneres i cucuts ganduls”... sovint inspirats en la manera en què la mentalitat popular ha personificat les propietats de les plantes, el capteniment dels animals, la fúria dels meteors, les formes de les roques, etc. Però, també es reserven temes a la reflexió sobre

els mateixos coneixements científics o a la relació entre la natura i l'art, amb títols tan explícits com "Noms de núvols", "Els margallons de Gaudi" o "L'ungüent de les bruixes". Els capítols són totalment independents, ja que el lector pot obrir-lo quasi aleatòriament, i sense l'aclaparament de deixar a mitges la seua lectura, com ocorre amb la majoria de textos literaris.

El text va precedit d'un ampli pròleg, d'un dels principals divulgadors de la biologia i el seu ensenyament a les terres de parla catalana, el manresà Josep Cuello Subirana, autor que també ha destacat per les seues obres divulgatives sobre la relació entre l'ésser humà i la natura. El llibre es tanca amb dos apèndixs, relatius als noms científics de les plantes i animals indicats al text, i als autors citats al llarg dels 40 capítols. El format físic és senzill i agradable, i com a molt el lector trobarà a faltar que les il·lustracions internes hagueren aparegut acolorides i perfilades, seguint l'esquema de la coberta.

Per tancar aquesta ressenya, podem dir que aquest és un llibre que ens transportarà a aquell món humà que mai havia d'haver-se allunyat tant del món natural que l'envoltava, i que ens invita al coneixement i la reflexió sobre allò que tenim i podem perdre. Una pèrdua que seria ja quasi completa, si no fora per l'obstinació dels qui ens fan obrir els ulls, com ara Josep Enric Oltra i Benavent, a qui animem des d'ací a continuar per aquesta sendera del rescat dels sabers tradicionals i científics.

Emilio Laguna. CIEF – Servei de Vida Silvestre i Xarxa Natura 2000. Generalitat Valenciana.

10 años del Tancat de la Pipa 2009-2019. Mario Giménez Ripoll et al. 2020.

L'any 2020 van complir-se 10 anys de l'inici d'una de les iniciatives ambientals més destacades fetes a les zones humides valencianes, desenvolupada al paratge del Tancat de la Pipa. Els 'tancats' són un tipus peculiar d'agroecosistemes del parc natural de l'Albufera, consistents en zones de cultiu de l'arròs que, per estar situats prop de la vora del llac, resulten inundats a l'hivern, ja que el seu cicle de conreu té característiques específiques diferents de la resta d'arrossars del parc, i sovint alberguen durant aquesta temporada l'activitat cinegètica d'aus aquàtiques. La línia de tancats situats a la vora del llac pertany principalment al terme municipal de València, però fita en la majoria dels casos amb la resta de municipis que formen part del parc

10 años del Tancat de la Pipa 2009-2019. Mario Giménez Ripoll, Carmen Hernández Crespo, Matthieu Lasalle, Miguel Marín Moneris, Lucía Moreno Fernández, María Carmen Regidor Perona, Lourdes Ribera Ferre, María Antonia Rodrigo Alacreu, Juan Rueda Sevilla, Matilde Segura Martínez, Anna Valentín Benzal i Pablo Vera García. 2020. 74 pp. Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico. Llengua: Castellà. Preu: No venal. Sense ISBN, NIPO 645-19-001-9

natural. Per ara, la utilitat dels tancats havia estat la ja indicada de l'ús agrícola i cinegètic, però en desenvolupar-se els treballs de canalització i ordenació hidrològica dels últims quilòmetres de la rambla de Poyo o barranc de Xiva, es van expropiar els terrenys annexos a la desembocadura, incloent-hi al voltant de 40 hectàrees de l'antic Tancat de la Pipa, per als quals es va proposar una funció peculiar no abordada fins aquest moment en terrenys pareguts. En concret, els terrenys es dedicarien a depurar aigua de l'Albufera mitjançant un sistema de filtre verd, per a tornar-la ja més neta al mateix llac. L'aigua entra per gravetat des del barranc de Xiva i el tret terminal de la séquia del port de Catarroja, que voregen ambdues bandes del paratge.

L'interès de l'actuació en aquesta zona no només se centra en els aspectes tècnics, sinó sobretot en el model de gestió, on la Confederació ha transferit el maneig i conservació a les dues ONG de conservació més destacades del territori valencià -Acció Ecologista-AGRÓ i SEO/Birdlife-, mitjançant sengles acords de custòdia territorial per al maneig de l'aigua i la conservació de la biodiversitat, respectivament. Els acords es completen amb contractes fets per aquestes entitats amb la Universitat Politècnica de València i la Universitat de València, que donen suport científic als treballs desenvolupats i s'encarreguen del seguiment

de la qualitat hídrica i de la biodiversitat. Igualment, les entitats de custòdia mantenen diferents línies de col·laboració amb l'Ajuntament de València i el departament mediambiental de la Generalitat Valenciana. Paral·lelament, els acords de custòdia inclouen els vessants d'educació ambiental i de participació pública i voluntariat mediambiental, que han permès que l'experiència siga àmpliament coneguda a l'àmbit del parc natural de l'Albufera i les poblacions properes de l'Horta Sud.

El llibre que ara ressenyem, *10 años del Tancat de la Pipa 2009-2019*, reuneix els resultats d'una dècada de gestió que, sens dubte, està encara poc reconeguda, tot i el seu caràcter pioner i l'efectivitat de la seua tasca. Un equip de 12 autors, comandats pel biòleg Mario Giménez Ripoll -Delegat de SEO/BirdLife a la Comunitat Valenciana-, i format tant pels tècnics gestors dels programes de custòdia territorial com per investigadors que han analitzat el desenvolupament i resultats obtinguts, ens endinsen en el funcionament del Tancat de la Pipa. A banda de l'apartat final sobre bibliografia, el llibre es disposa en 5 capítols, majoritàriament redactats en un llenguatge a mig camí entre els nivells tècnic i divulgatiu, fins i tot a l'hora d'expressar els resultats de caire més científic. El primer capítol es refereix a l'obra realitzada, la seua motivació, la divisió del lloc dels antics arrossars en basses i canals al servei de la depuració de l'aigua, i el model de gestió que es ve desenvolupant. El segon apartat es refereix a la qualitat de l'aigua, defineix els paràmetres i model de seguiment emprats, i els principals resultats obtinguts, que avalen àmpliament l'eficàcia d'aquest tipus de filtres. El tercer capítol es dedica a la biodiversitat i se centra no només en els elements més fàcilment visibles de la fauna i la flora sinó també, i molt especialment, en els organismes microscòpics que constitueixen el fitoplàncton i el zooplàncton, que a la vegada actuen com a testimonis de la qualitat hidrològica gràcies al seu caràcter indicador de condicions ecològiques concretes. Dintre d'aquest capítol es destaquen a més algunes activitats d'aprofitament dels recursos vegetals, com per exemple l'ús de la canya, el senill i altres subproductes del control periòdic de la vegetació, que s'han utilitzat en projectes d'utilització per a biomassa, bioconstrucció d'edificis, etc. També es detalla el procés que s'ha seguit en la restauració vegetal, i el paper del Tancat de la Pipa com a recer per a les aus aquàtiques i com a lloc per a la conservació d'espècies amenaçades, com ara la tortuga d'aigua europea.

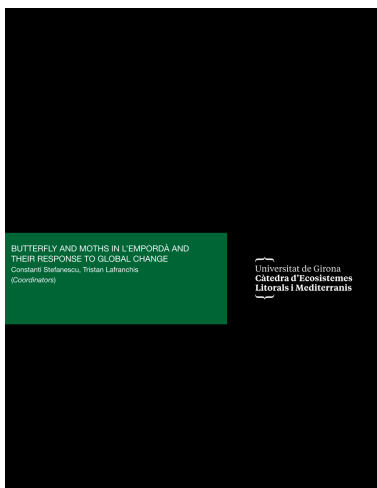
Els dos capítols finals del llibre es dediquen a l'ús públic i la gestió participativa; en destaca especialment l'ús didàctic de la zona, que s'ha convertit en un punt de referència per als programes d'educació ambiental, i la projecció social del Tancat de la Pipa com a lloc de realització d'activitats de coneixement i contacte amb la natura, amb especial vàlua per a les poblacions més properes (Catarroja, Massanassa, Albal, etc.); en aquest aspecte, el Tancat compleix una funció evident de centre d'interpretació dels ecosistemes palustres i la relació tradicional entre l'ésser humà i la natura, que des de fa una dècada ve facilitant una oferta participativa per a tot tipus de públic, que demostra la seua connexió amb la demanda local d'informació. A la vegada, moltes de les activitats que es fan han estat possibles gràcies a la col·laboració d'entitats civils de la zona, com ara les associacions de pescadors o de vela llatina de Catarroja.

Tot i tractar-se d'un llibre senzill, el resultat expressa molt bé el treball fet i obri la porta a noves experiències paregudes que cal fer en el futur en altres tancats del parc natural de l'Albufera, o a exportar més enllà dels seus límits, i que poden aplicar-se a altres llocs del ric patrimoni valencià de zones humides. Cal indicar que el llibre s'acompanya d'un CD amb el mateix contingut en format PDF, mantingut des del lloc web de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer, i al qual pot accedir-se igualment des de la pàgina web <https://www.tancatdelapipa.net/descargables>

Emilio Laguna. CIEF – Servei de Vida Silvestre i Xarxa Natura 2000. Generalitat Valenciana.

Butterfly and moths in l'Empordà and their response to global change. Stefanescu, C. i Lafranchis, T. 2020.

La pèrdua de biodiversitat és un dels reptes ambientals més importants d'aquest segle, on s'inclouen tots els organismes, espècies i poblacions, i tots els seus complexos conjunts de comunitats i ecosistemes. La biodiversitat i la diversitat ecològica estan relacionades amb l'estructura de la natura i, per tant, també amb la geodiversitat. Les relacions entre espècies i amb el seu entorn abiòtic són la base del funcionament dels ecosistemes, segons Margalef (1993), que al seu torn ens proporciona serveis ecosistèmics a l'espècie humana (Gamfeldt et al., 2013). Aquests serveis, però, mal gestionats i mal planificats, així com excessivament explotats, han dut implícita en les darreres dècades

Butterfly and moths in l'Empordà and their response to global change. Stefanescu, C. i Lafranchis, T. 2020. 180 pp. Quaderns Recerca i Territori. Museu de la Mediterrània. Ed. Càtedra d'ecosistemes litorals i mediterranis. Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Museu de la Mediterrània. Llengua: anglès. Preu: lliure, descarregable a la web. ISSN: 2013-5939.

l'acceleració de processos erosius, degeneratius i d'extinció, tant de la biodiversitat com de la geodiversitat de tot el planeta.

El registre actual de la biodiversitat del planeta és relativament escàs i el seu coneixement és desigual, depèn del grup d'organismes i dels diferents àmbits. Els insectes són el grup del qual més espècies s'han descrit, tot i que aquestes representen un petit percentatge del total existent, ja que algunes estimacions suggereixen que encara manca per descobrir i descriure més del 80 % dels insectes del planeta. La principal causa del declivi de la biodiversitat és el canvi global provocat per l'espècie humana, en el seu sentit més ampli i tant a escala mundial com regional i local. Les papallones i les arnes, com a insectes sensibles, responen a aquestes tres escales. Un major coneixement de les espècies i el seguiment de la seva abundància i distribució pot ajudar a entendre com el canvi global pot afectar els éssers i els ecosistemes.

Aquest volum que aquí es ressenya; *Butterfly and moths in l'Empordà and their response to global change* (2020), de les monografies de Recerca i Territori del Museu de la Mediterrània, estudia el grup de fauna dels lepidòpters, grup d'organismes relacionats de forma estreta amb la gestió i conservació de la biodiversitat. Representa un dels indicadors aplicats a la mesura de la pèrdua de biodiversitat, amb espècies que

responen a diferents escales de canvi climàtic, des del global fins als efectes locals. El coneixement d'aquest grup, les papallones i les arnes, és ideal per entendre els patrons de les espècies en declivi d'una àrea analitzada, induïdes per l'home. El monogràfic presenta nou aportacions, on quatre d'elles analitzen els espais de seguiment al Baix i Alt Empordà (Girona), alguns d'ells dins els àmbits dels parcs naturals dels Aiguamolls de l'Empordà i de les illes Medes Montgrí. Altres dos treballs analitzen l'abandonament de pastures i la seva relació amb la biodiversitat, així com les implicacions del canvi climàtic en la seva distribució. Aquests treballs exploren diferents tipus de transectes representatius de diversos ambients naturals i agraris. El llibre mostra casos pràctics analitzats a l'Empordà i, fins i tot, permet extrapolar a altres àmbits i territoris les metodologies de treball exposades en aquest volum, especialment útils en moments com els actuals de canvi climàtic, contaminació, degradació d'espais i abandonament de camps agraris.

Bibliografia

Margalef, R., 1993. Teoría de los Sistemas Ecológicos. Edicions Universitat de Barcelona. Barcelona.

Gamfeldt, L., T. Snäll, R. Bagchi, M. Jonsson, L. Gustafsson, P. Kjellander, M. C. Ruiz-Jaén, M. Fröberg, J. Stendahl, C. D. Philipson, G. Mikusiński, E. Andersson, B. Westerlund, H. Andrén, F. Moberg, J. Moen, & J. Bengtsson, 2013. Higher levels of multiple ecosystem services are found in forests with more tree species. *Nature Communications*, 4:1340.

Llibre consultable en format pdf: https://www.museudelamediterrania.cat/pujades/files/recerca%20i%20territori%20V12_B%20%28002%29.pdf

Francesc Xavier Roig i Munar. Dr. en Geografia i Dr. en Geologia. Consultor Ambiental.

Plantes remeieres silvestres. Àngel M. Hernández Cardona & Joan Altimira i Noguero. 2020.

La bona confitura es guarda al pot menut.

L'editorial Farell inaugura amb aquesta guia la col·lecció "Natura essencial". Una proposta molt interessant de guies de format reduït per a descobrir el medi natural. Tot en el seu disseny està encaminat per a acompanyar els excursionistes quan surten al camp, les persones que s'acosten a la natura i la volen conèixer millor. Les mesures de 10 x 16,4 cm i el pes lleuger estan pensats per a no fer nosa a la motxilla. Encara se'n pot dir més: a les jaquetes i anoracs que emprem per sortir a muntanya, bona part de l'any, es pot allotjar amb comoditat a la butxaca. El paper de

qualitat permet imatges nítides, que no es malmenen per una gotejada inoportuna, i n'assegura una llarga vida amb ús intens. Amb aquesta premissa, cada guia es planteja poder ser útil per a classificar el conjunt d'espècies més corrents que trobaran els nous iniciats en cada matèria, les essencials per a començar l'aprenentatge. Un encert, perquè sovint les guies completes, enciclopèdiques, poden desencoratjar els qui s'acosten, de primeres, amb intenció d'iniciar-se en el coneixement d'una part de l'extraordinària biodiversitat, la que té prop del seu territori, a tocar de casa. I, en tot cas, aquestes grans guies, per a entesos, no ens poden acompanyar, per raons de pes, en les passejades per la natura.

Per a l'inici de la col·lecció s'ha escollit les *Plantes remeieres silvestres*, una matèria d'àmplia tradició popular al nostre país, com quasi a tot arreu, que, a causa de la creixent urbanització de la població (que vol dir allunyar-se del medi natural) i la tendència a la comoditat, semblava que perdia importància, però que està prenent ara una notable revifada. Cal recordar que la farmacopea actual enfonsa les arrels en els usos tradicionals de les plantes com a remeis. El món vegetal és el rebost inexhaustible dels compostos químics. Altra cosa és que els humans els estem cremant i extingint, de forma irresponsable i criminal, tots els boscos naturals. En particular els tropicals.

L'editorial també ha tingut l'encert de triar el doctor en biologia i estudiós de l'etnobotànica Àngel M Hernández Cardona per a escriure els textos, i, per a fer-se càrrec de les imatges, el fotògraf de la natura i alpinista Joan Altimira i Noguero, coneixedors profunds del tema i sabedors de les funcions que ha d'acomplir l'obra per a ser útil als seus usuaris. Tots dos ens condueixen de la mà sense fer soroll.

La guia està organitzada en quatre parts; una introducció, on es donen uns consells bàsics per a preparar les tisanes i infusions, informació de les formes habituals de consumir les plantes i unes nocions sobre els principis actius; un cos central, on es descriuen les plantes remeieres; un petit glossari de termes terapèutics, i, finalment, un índex de les espècies tractades, ordenades per nom popular i científic. El cor de la guia el constitueixen les fitxes de cada planta remeiera, on cada espècie ocupa una pàgina. La part superior de cada fitxa, el 40 % de l'espai, el domina una magnífica foto on es veu la floració i les fulles, seguida del nom popular i el científic. Amb un fons de coloració diferent, un verd discret, hi ha la informació rellevant per

Plantes remeieres silvestres. Àngel M. Hernández Cardona & Joan Altimira i Noguero. 2020. 64 pp. Farell editors. Sant Vicenç de Castell. Llengua: català. Preu: 8 euros. ISBN 978-84-17116-26-2.

a l'ús remeier: parts utilitzables, període de floració, virtuts, preparació i ús. L'últim cos de la fitxa, amb fons blanc, dona informació bàsica de la planta: distribució, característiques i algunes dades complementàries, com altres usos coneguts i observacions de tota índole que poden resultar interessants per al lector. Al final del llibre, sense foto i de manera més comprimida, es dona informació remeiera sobre espècies molt corrents i conegudes.

Aquesta guia, doncs, és una bona companya per a qui vol anar al camp i aprendre del que les plantes remeieres han fet i fan per la nostra salut, i iniciar-se en el seu ús. De ben segur que molts la gaudiran.

Al pot menut cal cercar la bona confitura.

Enric Forner i Valls. Ateneu de Natura.

Los productos forestales no madereros en España: Del monte a la industria. Mariola Sánchez-González, Rafael Calama, José Antonio Bonet (editores). 2020.

Fa temps que entre els especialistes en la gestió forestal es trobava a faltar una monografia sobre els productes no fusters de la forest a Espanya, que abastira tant els aspectes tècnics com els econòmics, així com la seua connexió amb les indústries forestals. Al llarg dels darrers anys s'ha fet palesa l'existència d'un ampli grup d'especialistes espanyols dedicats a la recerca sobre aquest tipus d'aprofitaments dels terrenys forestals, i ens

podem trobar aleshores amb centenars d'articles científics, tècnics i divulgatius, de vegades reunits temàticament en llibres per a cadascú d'aquests productes -mel, suro, tòfones, etc.-, però sovint sense connexió entre ells. Aquesta dispersió d'informació entra en clara contradicció amb la realitat de la gestió, ja que sovint els propietaris o adjudicataris d'aquests recursos naturals han de combinar diferents aprofitaments sobre un mateix lloc, sobretot tenint en compte que molts dels productes tenen una marcada estacionalitat al llarg de l'any. Aquesta manca de connexió també afecta al binomi entre la cura i obtenció del producte natural, d'una banda, i el seu processament, transformació i comercialització, de l'altra; aquesta relació duu als conceptes de traçabilitat i cadena de valor, fins ara poc analitzats per a molts dels productes naturals, i molt menys si s'intenten veure en conjunt, per a tindre'n una perspectiva més global.

El llibre que ara es ressenya, publicat en la sèrie de monografies forestals de l'INIA (Institut Nacional d'Investigació i Tecnologia Agrària i Agroalimentària) ha perseguit justament aquesta connexió de coneixements, tant per la temàtica dels diferents tipus de producte forestal, com per la dualitat entre producció i comercialització; tracta de reunir una visió conjunta de totes aquestes matèries. Els encarregats de conjuntar l'àmplia experiència de la recerca tècnica i científica sobre les produccions forestals no fusteres han estat els doctors en Enginyeria de Forests Mariola Sánchez-González, Rafael Calama i José Antonio Bonet. Els dos primers són científics titulars de l'INIA i treballen respectivament al Laboratori del Suro, i al CIFOR (Centre per a la Investigació Forestal Internacional). El tercer és professor titular de la Universitat de Lleida; ha destacat especialment pels seus treballs sobre la gestió de les comunitats fúngiques al medi natural. Tots tres han reunit la col·laboració d'altres 55 especialistes, organitzats per equips sobre els tipus de productes, i experts de les diferents comunitats autònomes espanyoles on es donen aquests aprofitaments.

El llibre manté un nivell tècnic propi de la sèrie monogràfica de l'INIA sobre temes forestals, ja que no és exactament un text divulgatiu, però la majoria dels seus capítols estan redactats amb un llenguatge que pot ser ben assimilat per estudiants universitaris i per gestors especialitzats. Podríem dir, aleshores, que està redactat en llenguatge tècnic, allunyat del propi dels articles científics, tot i que a la bibliografia de cada capítol poden trobar-se nombroses referències a treballs concrets d'investigació.

Los productos forestales no madereros en España: Del monte a la industria. Mariola Sánchez-González, Rafael Calama, José Antonio Bonet (Editores). 2020. 536 pp. Monografías INIA; Serie Forestal, nº 31. Instituto Nacional de Investigación y Tecnología Agraria y Agroalimentaria. Madrid. Llengua: Castellà. Preu: 41,60 €. ISBN 978-84-7498-584-9 (ISBN de l'edició digital: 978-84-7498-585-6).

L'estructura de l'obra pot considerar-se dividida en 4 blocs de text. El primer és una introducció breu però molt aclaridora, que deixa clara al lector la intenció dels editors i autors, defineix el significat dels productes forestals no fusters, i mostra l'esquema que tindran la resta de capítols. Els editors aclareixen que s'han exclòs els aprofitaments faunístics -on el que s'extrau de la natura són els animals, com ocorre amb la caça- i els que es fan per a benefici de la ramaderia, com són per exemple l'ús de les pastures. El segon bloc, que ocupa més de la meitat del text -podem dir, doncs, que es tracta del cos central o principal del llibre- tracta monogràficament 9 aprofitaments específics amb el següent ordre: la castanya, el suro, la mel, els pinyons, les plantes aromàtiques i medicinals, la resina, els bolets epigeus, les tòfones i altres fongs hipogeus, i una barreja d'altres productes minoritaris o de distribució més localitzada (baies, espart, grèvol, bruc, etc.). Per a cadascú d'ells s'expressen els següents apartats: anàlisi de la importància històrica i econòmica, definició de la cadena de valor, ecologia i distribució natural, gestió de l'aprofitament i descripció de les indústries associades. Cadascun d'aquests 9 capítols finalitza amb una anàlisi DAFO, que ajuda a entendre la importància del producte i com se'n podria millorar la gestió i valorització econòmica de cara al futur.

Un tercer bloc està constituït per temes que poden considerar-se horitzontals, i que de fet ajuden a donar cohesió al text, connectant conceptes d'uns i altres aprofitaments del medi natural. El primer es refereix als aspectes econòmics; analitza conjunta o comparativament preus de producció, comercialització interior i exterior, consum existent dels productes, etc., i fa especial referència a la cadena de valor ja esmentada, per alguns casos concrets com ara la castanya, el suro i els bolets. El segon està relacionat amb la governança i la normativa, i fa palesa la particular dificultat en la regulació de l'explotació i comercialització dels productes. El tercer, no menys important, se centra en el paper de la innovació, que s'il·lustra amb alguns exemples exitosos d'empreses que han destacat per aquella matèria.

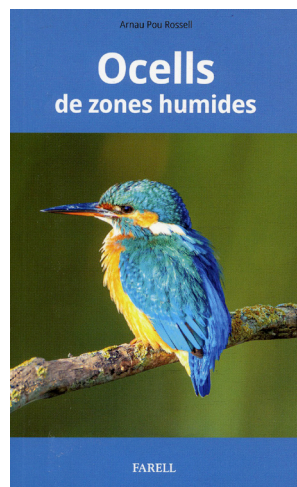
Per finalitzar aquest cos principal del llibre, s'inclou un quart bloc format per un únic capítol de consideracions finals, on es resumeixen els aspectes de sostenibilitat de les produccions, problemàtica del sector, potencialitat i estratègies de futur. En total, sumant aquests 4 blocs, fan 14 capítols que, en tots els casos, inclouen una àmplia bibliografia especialitzada. Per tancar el llibre, s'inclouen a més 5 annexos relatius a les abreviatures usades, un glossari terminològic, autoecologia de les espècies arbòries indicades (castanyer, pi pinyer, etc.), relació de les plantes aromàtiques i medicinals recol·lectades en cada comunitat autònoma, i la relació de fotos, mapes o altres figures.

Globalment, cal felicitar els editors per la coherència i visió transversal mantinguda en el llibre, sense massa diferència entre el tractament donat a cada producte natural, i l'encert a tractar-los amb una visió conjunta de la seua sostenibilitat i el paper fonamental que poden tindre per a les economies rurals. Sens dubte, aquest serà un text de referència àmpliament consultat al futur, i potser també un document de consulta fonamental per als estudiants de disciplines tècniques que, de cara al futur, es poden dedicar a gestionar i a posar en valor aquests productes naturals.

Emilio Laguna. CIEF – Servei de Vida Silvestre i Xarxa Natura 2000. Generalitat Valenciana.

Ocells de zones humides. Arnau Pou Rossell. 2020.

Aquesta és una guia pràctica per a conèixer i reconèixer els ocells més comuns de les zones humides de Catalunya i terres properes. Inclou 55 fitxes d'ocells, amb fotografies i textos entenedors, en els quals, després del nom més comú en català, la denominació en

Ocells de zones humides. Arnau Pou Rossell. 2020. 64 pp. Col·lecció Natura essencial, núm. 2. Farell. Llengua: català. Preu: 8 €. ISBN: 978-84-17116-25-5.

llatí científic i la família a la qual pertany l'espècie, es fa la descripció, amb els trets més importants que en permetin la identificació; s'expressen les característiques de la veu i les pautes del cant; s'assenyalen els requeriments ecològics de cada ocell; es donen dades sobre el comportament, principalment les referides a la reproducció i l'alimentació; s'analitza la situació de l'espècie, és a dir, si és resident, hivernant, estival o visitant de pas; s'estableix l'estat de conservació, especialment si l'espècie es troba en perill o és vulnerable; es detalla la tendència poblacional, que pot ser estable, en augment o en regressió; i finalment, en molts casos, s'indiquen algunes aus semblants que poden ser motiu de confusió. A més, cada fitxa duu unes icones que faciliten la ràpida caracterització de l'ocell: longitud i envergadura, ambients on es troba i preferències altitudinals. La guia inclou també un doble índex d'espècies, amb els noms comuns i amb els noms científics.

L'autor, Arnau Pou Rossell, és biòleg i màster en ecologia terrestre i gestió de la biodiversitat, i com a fotògraf de natura té una solvència reconeguda. Precisament, la bonesa d'aquesta guia, ultra l'estudi que es fa de les diferents aus, rau en l'extraordinària qualitat de les fotografies.

Els ocells propis de les zones humides necessiten aquests espais per a completar almenys una part del seu cicle vital. Presenten una gran varietat de formes, colors i comportaments, amb estratègies alimentàries diverses i adaptacions de tota mena (formes de nedar,

capbussar-se, caminar i volar, tipus de nidificació, actitud davant els predadors, etc.). Respecte als hàbitats concrets, hi ha ambients humits, com aiguamolls, basses, llacs, llacunes, estanys, embassaments, arrossars i canals de reg; ambients salabrosos, com llacunes litorals, maresmes, estuaris i salines; cursos fluvials, com rius, rierols, rieres i torrents; boscos de ribera, constituïts per arbres caducifolis molt adaptats a les inundacions i avingudes; i finalment platges, pròpies del litoral.

En aquesta obra de divulgació també és d'agrair una introducció en la qual se'ns aconsella anar en silenci, parar l'orella i obrir bé els ulls, i deixar-nos seduir contemplant i admirant la diversitat d'ocells presents en

les zones humides. L'autor subratlla que aquests són uns ecosistemes únics i dinàmics, d'una gran diversitat i riquesa, on es troben espècies que no apareixen en altres hàbitats. Per això és preocupant la fragmentació i reducció d'aquests espais naturals, la pol·lució de les aigües, l'explotació excessiva, la dessecació d'extenses zones i la introducció de fauna exòtica. Tot i que han millorat molt les polítiques de conservació, les zones humides són encara ecosistemes molt fràgils i vulnerables.

Àngel M. Hernández. Secció de Ciències Naturals, Centre Excursionista de Terrassa.